

Barriers to Research in the Humanities in Iran: A Window to Science Policy

Behrooz Rasuli*

PhD in Information Science and Science; Assistant Professor;
Information and Society Research Department; Iranian Research
Institute for Information Science and Technology (IranDoc);
Tehran, Iran Email: Rasuli@irandoc.ac.ir

Parviz Shahriari

PhD in Social Communication Sciences; Assistant Professor;
Information and Society Research Department; Iranian Research
Institute for Information Science and Technology (IranDoc);
Tehran, Iran Email: Shahriari@irandoc.ac.ir

Received: 15, Nov. 2020 Accepted: 20, Jan. 2021

Abstract: Conducting research in humanities in Iran faces different barriers, including small number of researchers, financial resources shortage, weak research infrastructure, etc. Addressing these barriers is required for advancement in humanities and exploring these barriers is the first step to address them properly. The purpose of this study is to identify the key challenges of and barriers to research in the field of humanities in Iran. Several studies have been shed light on challenges of conducting research in humanities in Iran which contain relevant data. In this research, through a "systematic review", 32 relevant studies (such as theses and dissertations, journal articles, and conference papers) were sampled for fulltext reading and analysis. Collected data were analyzed by coding method and dimensions of barriers were identified. Nearly 200 barriers to research in the humanities have been highlighted in academic literature, which can be summarized into 93 indicators and seven broad dimensions, namely poor social context, weak infrastructure, inefficient organization and management, inappropriate policy-making, incompetent researchers, incompatible rules and regulations, and distinct nature of humanities sciences. Perhaps policy-makers have been played a significant role in emergence of barriers. This study is the first attempt to take a comprehensive view on the barriers and challenges of conducting research in the humanities in Iran. The research policy-makers and decision-makers must be aware of the barriers and challenges that are impactful on research in order to design and implement appropriate and efficient policies and plans. The findings of this study can provide a better understanding of the barriers to research in humanities in Iran.

Keywords: Research Barriers, Research Difficulties, Humanities, Iran, Research Policy-making

**Iranian Journal of
Information
Processing and
Management**

**Iranian Research Institute
for Information Science and Technology
(IranDoc)**

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed by SCOPUS, ISC, & LISTA

Vol. 37 | No. 2 | pp. 333-362

Winter 2022

<https://doi.org/10.52547/jipm.37.2.333>

* Corresponding Author

چاله‌ها و چالش‌های پژوهش

در علوم انسانی در ایران:

پنجره‌ای به روی سیاست‌گذاری علم

بهر روز رسولی

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ استادیار؛
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛
تهران، ایران؛
پدیده‌آور رابط Rasuli@irandoc.ac.ir

پرویز شهریاری

دکتری علوم ارتباطات اجتماعی؛ استادیار؛
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛
تهران، ایران Shahriari@irandoc.ac.ir

مقاله برای اصلاح به مدت ۱۰ روز نزد پدیده‌آوران بوده است.

پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۱

دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۵

تشریح علمی | رتبه بین‌المللی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

شاپا (چاپی) ۲۲۳-۲۲۵۱

شاپا (الکترونیکی) ۸۳۱-۲۲۵۱

نمایه در SCOPUS و ISI، LISTA و

jipm.irandoc.ac.ir

دوره ۳۷ | شماره ۲ | صص ۳۳۳-۳۶۲

زمستان ۱۴۰۰

<https://doi.org/10.52547/jipm.37.2.333>

چکیده: انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران با دشواری‌های اساسی همراه است. هدف این پژوهش شناسایی اساسی‌ترین چالش‌ها و موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران است. پژوهش‌ها و مطالعه‌های گوناگونی درباره موانع و کاستی‌های انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران به عمل آمده است که دربردارنده داده‌های ارزشمندی هستند. در این پژوهش، ۳۲ اثر (مانند پایان‌نامه و رساله، مقاله نشریه، و مقاله همایش) در پیوند با موضوع این مقاله با به کارگیری روش «مرور نظام‌مند» در پایگاه‌های اطلاعاتی گوناگون فارسی شناسایی و تمام‌متن آن‌ها مطالعه و با روش کدگذاری به تحلیل داده‌ها پرداخته و دسته‌ها و ابعاد دشواری پژوهش شناسایی شد. نزدیک به ۲۰۰ مانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در نوشته‌های دانشگاهی برجسته شده که آن‌ها را می‌توان در ۹۳ مؤلفه خلاصه کرد. مؤلفه‌ها را نیز می‌توان در هفت بُعد گسترده، یعنی بافت اجتماعی فقیر، زیرساخت سست، سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، ضعف پژوهشگران، قوانین و مقررات ناسازگار، و ماهیت متفاوت دسته‌بندی کرد. گمان می‌رود که «سازمان و مدیریت ناکارآمد» بیش از دیگر ابعاد، مانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران است. این مقاله از مهم‌ترین کوشش‌هایی است که نگاهی به‌نسبت فراگیر روی بازدارنده‌ها و دشواری‌های انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی، به‌ویژه در ایران دارد.

سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران پژوهش کشور باید از موانعی که سر راه پژوهش هستند آگاه باشند تا برنامه‌های درست و کارآمدی طراحی و اجرا کنند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند فهم بهتری از موانع پژوهش علوم انسانی در ایران به دست دهد.

کلیدواژه‌ها: موانع پژوهش، بازدارنده‌های پژوهش، علوم انسانی، ایران، سیاست‌گذاری پژوهشی

۱. مقدمه

پیشرفت علمی، گفتمانی مهم در بیشتر کشورهای جهان امروز است (احمدی دستجردی و انوری ۱۳۸۳). این کشورها اعتقاد دارند که پژوهش و پیشرفت‌های علمی می‌تواند پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی نیز به دنبال داشته باشد و سرانجام به رفاه جامعه بیانجامد. از این دریچه، کشورها می‌کوشند تا توان علمی و پژوهشی خود را افزایش دهند. برنامه‌هایی مانند افزایش مؤسسه‌های آموزشی/پژوهشی، افزایش جذب پژوهشگران، افزایش جذب دانشجویان، افزایش اعتبارهای پژوهشی، و الزام دانشجویان تحصیلات تکمیلی به ارائه مقاله جهت دریافت اجازه دفاع از پایان‌نامه/رساله همه در راستای دستیابی به پیشرفت علمی به شمار می‌روند (احسانی و همکاران ۱۳۹۵).

با این حال، پژوهش همیشه به سادگی و بی‌غل‌وغش انجام نمی‌شود. انجام پژوهش‌های دانشگاهی گاه به اندازه‌ای پیچیده است که پژوهشگر را در مانده و از ادامه کار باز می‌دارند (دیانی ۱۳۸۱). بسته به اینکه پژوهشگر در چه بافتی پژوهش می‌کند، ممکن است جنس موانع و محدودیت‌ها نیز تفاوت داشته باشد. طبیعی است که هرچه بافت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و گفتمان غالب در کشور بهای کمتری به پژوهش قایل باشد، پژوهشگران نیز با موانع و بازدارنده‌های پژوهشی بیشتری مواجه می‌شوند. به همین دلیل، پژوهشگران در کشورهای کمتر توسعه‌یافته به احتمال زیاد با موانع و بازدارنده‌های بیشتر و جدی‌تری سروکار دارند. در ایران نیز شمار این موانع و بازدارنده‌ها کم نیست. برای نمونه، «کاستی در اعتبار مالی پژوهشی، کاستی در منابع و ابزار پژوهش، ساختار نادرست مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی، ناکارآمدی نظام آموزشی جامعه، طبیعت دشوار پژوهش‌ها، شمار کم پژوهشگران، پیوند ملی و جهانی، نگرش نادرست جامعه به پژوهش، سیاست‌های ناکارآمد، و مدیریت نادرست از جمله محدودیت‌ها/موانع فراگیر پژوهش در سه دهه پیش در کشوری مانند ایران بوده‌اند» (طیبی ۱۳۷۳، نقل در شهریاری و رسولی

۱۳۹۹). پژوهش‌های تازه‌تر نیز نشان می‌دهند که بسیاری از این موانع هنوز هم دامنگیر پژوهش‌کشور هستند. کاستی در اعتبار مالی، سیاست‌گذاری نادرست، کاستی شمار پژوهشگران، نظام ناکارآمد آموزشی و پژوهشی، و کم‌رنگ بودن فرهنگ پژوهش از این نمونه‌ها هستند (ویسانی و دل‌پیشه ۱۳۹۸).

همین امر باعث شده که پژوهشگران موانع و بازدارنده‌های پژوهش را از دیدگاه استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه (مانند محمودی، صمدی و فیض‌الله‌زاده ۱۳۹۷؛ میرزایی، ابوالقاسمی و قهرمانی ۱۳۹۵؛ صفدری و همکاران ۱۳۹۵؛ زیاری و همکاران ۱۳۹۵؛ ابراهیم‌زاده و همکاران ۱۳۹۵؛ هاشمیان‌نژاد ۱۳۹۴؛ نوروزی، ابوالقاسمی و قهرمانی ۱۳۹۴) و شمار کمتری نیز دیدگاه دانشجویان را (مانند شاه‌محمدی ۱۳۹۳؛ صالحی و همکاران ۱۳۹۵؛ طاهری و همکاران ۱۳۹۶؛ عرب‌مختاری ۱۳۸۶؛ صفری مرادآبادی و همکاران ۱۳۹۶) پیمایش کنند. موانع و بازدارنده‌های پژوهش در ایران تا آنجا جدی بوده‌اند که کمیته‌ای برای شناسایی موانع تحقیق و نوآوری در کشور شکل می‌گیرد تا به بررسی این موضوع بپردازد (کمیته شناسایی موانع تحقیق و نوآوری ۱۳۸۲).

با این همه، موانع پژوهش همه از یک جنس نیستند و شاید در زمینه‌های گوناگون علمی میان آن‌ها تفاوت باشد (دیانی ۱۳۸۱). برای نمونه، گمان می‌رود پژوهش در زمینه علوم انسانی با موانع بیشتری در برابر دیگر زمینه‌های علم همراه باشد (کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ Schantz 2008؛ Moahi 2010). با وجود اینکه علوم انسانی از زمینه‌های لازم برای پیشرفت علمی در هر جامعه‌ای است، و حتی این علوم بر زمینه‌های دیگر علمی مانند فنی-مهندسی، پزشکی، علوم پایه، و غیره تأثیرگذار است، در سال‌های گذشته در ایران با تنگنانهایی اساسی همراه بوده است (دانایی‌فرد ۱۳۸۸) و بسیاری از پژوهشگران شناسایی این تنگناها را در کانون توجه جای داده‌اند. برخی از این موانع سرچشمه درونی دارند و به خود پژوهشگران یا مؤسسه‌های آموزشی/پژوهشی برمی‌گردند و برخی دیگر سرچشمه بیرونی دارند و نهادها و کسان دیگری در پدید آوردن آن‌ها نقش دارند.

آنچه روشن است، هر جامعه‌ای به پژوهش‌های علوم انسانی نیاز دارد و ایران نیز از این امر سوا نیست. این در حالی است که در حال حاضر راه پیشرفت و توسعه این حوزه مانند دیگر زمینه‌های علمی هموار نیست. بی‌تردید، در این زمینه موانع و بازدارنده‌هایی هستند که راه پیشرفت را کند می‌سازند. بنابراین، نظر به تأثیری که علوم انسانی بر جامعه و آموزش و پژوهش دارد، حل چالش‌هایی که روی پژوهش‌های این زمینه علمی

سایه افکنده‌اند، گریزناپذیر است. با این حال، تا زمانی که دیدی فراگیر از موانع و بازدارنده‌هایی که در این زمینه نقش دارند به دست نیاید، چگونه می‌توان برای هموار کردن این مسیر گام برداشت. این پژوهش با هدف شناسایی این موانع و بازدارنده‌های اساسی راه‌اندازی و انجام شده است. حجم پژوهش‌ها و آثاری که پیرامون موانع پژوهش در علوم انسانی در ایران منتشر شده‌اند، این اجازه را می‌دهند که بتوان مروری نظام‌مند در این زمینه داشت و به شکلی کارآمد موانع و بازدارنده‌ها را مطالعه کرد. از این رو، پرسش اصلی این پژوهش آن بوده که «مهم‌ترین موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران کدام‌اند؟» افزون بر این، به دو پرسش فرعی نیز پاسخ داده شده است: (۱) توجه آثار دانشگاهی فارسی به موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی به چه شکل بوده است؟ و (۲) موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی از چه زمانی در کانون توجه پژوهشگران ایرانی بوده‌اند؟

پیداست که اگر موانع پژوهش علوم انسانی به درستی و با جزئیات شناسایی نشوند، سیاست‌گذاری در این زمینه دشوار (و شاید نشدنی) است. چه‌بسا آینده‌پیشرفت‌های اجتماعی و علمی در ایران پیوندی ناگسستنی با پیشرفت علوم انسانی دارد و باز ماندن در این زمینه می‌تواند در درازمدت صدمه‌هایی جبران‌ناپذیر بر کشور وارد سازد (حسینی و شهابی ۱۳۹۷). این پژوهش کوششی است برای گشودن هرچه بیشتر گستره دید سیاست‌گذاران علمی و پژوهش در سطح ملی و سازمانی نسبت به آسان‌سازی مسیر پژوهش در علوم انسانی در ایران.

یافته‌های این پژوهش، افزون بر اینکه می‌توانند چراغی بر سر راه سیاست‌گذاری علم و پژوهش در زمینه علوم انسانی در کشور روشن سازند، در زمینه تقسیم نقش‌ها برای هموارسازی مسیر پژوهش میان گروه‌های گوناگون - مانند سیاست‌گذاران، مؤسسه‌ها، پژوهشگران، صنعت و کسب‌وکار، مؤسسه‌های پشتیبان مالی پژوهش، و غیره - کاربردی هستند. خود پژوهشگران علوم انسانی نیز مطالعه این مقاله را سودمند خواهند یافت؛ چون آن‌ها نیز باید بدانند در وادی‌ای که بر آن گام‌گذارده‌اند، چه موانعی پیش‌رویشان هستند و چگونه می‌توانند آن‌ها را هموار سازند یا نادیده بگیرند.

۲. روش پژوهش

پژوهشگران برای دست یافتن به پاسخ پرسش‌های پژوهش، با مرور نظام‌مند

نوشته‌های مرتبط به بررسی موانع و بازدارنده‌های پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران پرداخته‌اند. برای انجام مرور نظام‌مند، از فرایند پیشنهادشده در «دستنامه کوکریین برای مرور نظام‌مند»^۱ پیروی شده است (جدول ۱) (Higgins and Green 2011). پژوهشگران، آثار (به احتمال) مرتبط را با کاوش واژگان و عبارت‌های مناسب در پایگاه‌های برجسته کتابشناختی در آخر مهرماه ۱۳۹۹ بازیابی کرده‌اند. در فرایند کاوش برای یافتن آثار در پیوند با موضوع پژوهش در پایگاه‌های کتابشناختی از پرسمان زیر بهره‌برداری شد:

(محدودیت OR دشواری OR موانع OR مانع OR چالش OR مشکل OR مشکلات OR

بازدارنده OR کاستی) (پژوهش OR تحقیق OR تحقیقات) «علوم انسانی» ایران

جدول ۱. فرایند مرور نظام‌مند

← پرسش‌های پژوهش: (۱) توجه آثار دانشگاهی فارسی به موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی به چه شکل بوده است؟ (۲) موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی از چه زمانی در کانون توجه پژوهشگران ایرانی بوده‌اند؟ و (۳) مهم‌ترین موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران کدام‌اند؟

← جست‌وجوی نوشته‌ها: جست‌وجوی عبارت مناسب در عنوان، چکیده، و کلیدواژه تا تاریخ ۳۱ خرداد ۱۳۹۹ از طریق پایگاه‌های کتاب‌شناختی مرتبط (نورمگز، پایگاه علوم انسانی، پایگاه جهاد دانشگاهی، مگیران، گنج، و سیویلیکا)

← گزینش پژوهش‌ها: گزینش آثار منتشرشده در نشریه‌های علمی و سمینارهای مرتبط و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی (پارسا)

← تجزیه و تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها از طریق دسته‌بندی

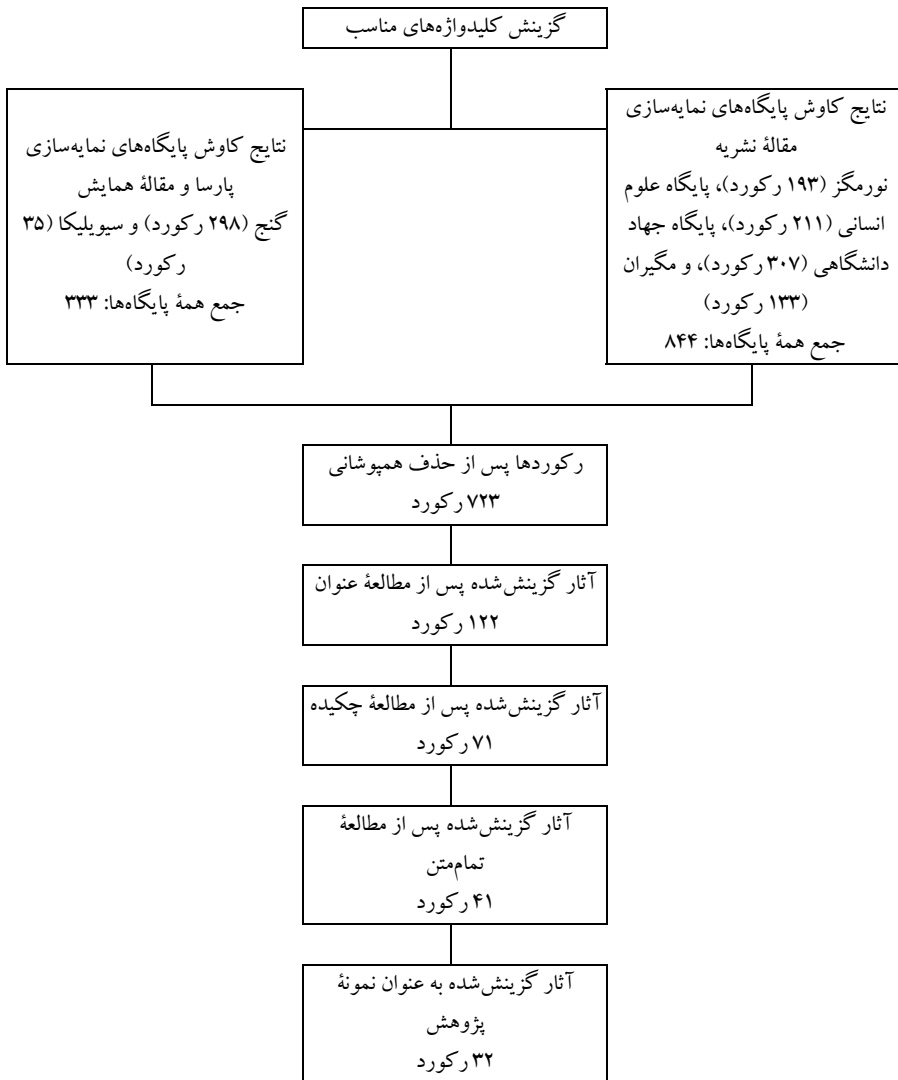
← ارائه یافته‌ها: گزارش راهکارها در جدول‌های مناسب

← بحث درباره یافته‌ها و جمع‌بندی

آن‌گونه که در جدول بالا آمده است، اساسی‌ترین منابع برای یافتن آثار مرتبط شش پایگاه اطلاعاتی فارسی بوده‌اند. این شش پایگاه بیشتر آثار منتشرشده در ایران را گردآوری می‌کنند که در بیشتر مرورهای نظام‌مند به کار گرفته شده‌اند. با این حال، این پایگاه‌ها با هم همپوشانی‌هایی دارند و نشریه‌های همانندی را نمایه می‌کنند. از این رو، داده‌های بازیابی‌شده از هر پایگاه در قالب یک فایل «اکسل» جداگانه ذخیره و نتایج

1. Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions

پس از ورود در یک پایگاه محلی در ویرایش هفتم نرم‌افزار «اندنوت»^۱ به شکلی کاربردی سازماندهی شدند. آثار تکراری بر پایه عنوان تکراری حذف شدند. در نمودار یک، درخت تصمیم فرایند مرور نظام‌مند تشریح شده است.

نمودار ۱. درخت تصمیم فرایند مرور نظام‌مند

1. EndNote

روی هم، ۱۱۷۷ اثر شامل مقاله‌نشریه، مقاله‌همایش، و پارسا از پایگاه‌های کتابشناختی بازیابی شدند. پس از حذف رکوردهای تکراری در نرم‌افزار «اندنوت» و پس از بررسی عنوان نوشته‌ها بر پایه پرسش پژوهش (موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی)، ۱۲۲ رکورد از پایگاه‌ها گزینش شدند. پس از مطالعه چکیده این آثار، ۷۱ اثر برای مطالعه تمام‌متن گزینش شدند. تمام‌متن این آثار مطالعه شدند و ۴۱ اثری که بیشتر می‌توانستند پژوهشگران را به پاسخ پرسش‌های پژوهش برسانند، برگزیده شدند. سرانجام، ۹ اثر به دلیل کیفیت پایین^۱ از فرایند بررسی کنار گذاشته شدند، و ۳۲ اثر به‌عنوان نمونه نهایی، گزینش و تحلیل‌های بیشتر روی آن‌ها انجام شد.

در گام بعدی، یعنی تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق دسته‌بندی و با کمک ویرایش ۱۲ نرم‌افزار «مکس کیودی‌ای»^۲، همه موانع و بازدارنده‌های استخراج‌شده (کُد) در ابعاد گوناگون (تم) دسته‌بندی شدند. به این منظور، تمام‌متن آثار برگزیده در نرم‌افزار وارد شده و دسته‌بندی‌ای که «ویسانی و دل‌پیشه» (۱۳۹۸) در پژوهش خود برای موانع و مشکلات پژوهش در حوزه علوم پزشکی ایران ارائه کرده بودند (یعنی ضعف پیوند و شبکه‌سازی میان پژوهشگران، فشار تدریس، کاستی در اعتبارهای پژوهشی، مقررات دست‌وپاگیر، سیاست‌های نادرست پژوهشی، و مدیریت ناکارآمد) به‌عنوان چارچوب اولیه دسته‌بندی موانع در نظر گرفته شد. همه آثار را هر دو پژوهشگر مطالعه کرده و به هر بخش از متن موانع در تمام‌متن آثار کدی دادند. اگر کدی با دسته‌بندی اصلی «ویسانی و دل‌پیشه» (۱۳۹۸) مرتبط بود، زیرمجموعه آن قرار می‌گرفت و اگر نبود، یک دسته تازه ایجاد می‌شد. سرانجام، روی هم، ۹۳ کد گوناگون از تمام‌متن آثار برگزیده استخراج شدند. این ۹۳ کد نیز در هفت دسته طبقه‌بندی شدند.

گفتنی است که طی فرایند دسته‌بندی و تم‌بندی داده‌ها، پژوهشگران در دسته‌بندی «ویسانی و دل‌پیشه» (۱۳۹۸) تم‌هایی را بی‌ربط تشخیص داده و حذف کرده، برخی تم‌ها را تغییر داده، و برخی را نیز افزوده‌اند تا موانع شناسایی شده به‌خوبی در طبقه مناسب جای گیرند.

۱. برای بررسی کیفیت آثار به منبع ناشر، مؤسسه ناشر، همایش محل ارائه، تخصص پدیدآور(ان)، و روش دستیابی به موانع پژوهش توجه شد.

2. MAXQDA

۳. یافته‌های پژوهش

کاوش آثار دانشگاهی درباره تحلیل دشواری‌های انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی نشان می‌دهد که این موضوع از دیرباز در کانون توجه پژوهشگران ایرانی بوده است. برای دستیابی به هدف پژوهش، تجزیه و تحلیل آثار بازیابی شده انجام شد. پس از یک فرایند رفت‌وبرگشتی میان کدگذاران، می‌توان موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران را در هفت بُعد گوناگون دسته‌بندی کرد: بافت اجتماعی فقیر، زیرساخت سُست، سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، ضعف پژوهشگران، قوانین و مقررات ناسازگار، و ماهیت متفاوت. تعاریف هر یک از این دسته‌ها در جدول ۵، ارائه شده است.^۱

جدول ۲. تعاریف موانع پژوهش در علوم انسانی در ایران

ابعاد موانع پژوهش	تعاریف
بافت اجتماعی فقیر	بافتی که در آن جامعه توجه چندانی به سوژه بررسی (در این مقاله، علوم انسانی) نمی‌کند و دستاوردهای آن را مهم و اساسی نمی‌پندارد. نگاه جامعه به پژوهشگران و مؤسسه‌های پژوهشی در این بافت نگاهی مثبت نیست و فرهنگ اجتماعی، آن‌گونه که باید، توان پذیرش نهاد علم را ندارد.
زیرساخت سُست	زیرساختی که در آن امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری انجام پژوهش به‌خوبی در دسترس نیست. در چنین شرایطی، همه آنچه که پژوهشگران برای انجام پژوهش‌هایشان نیاز دارند، فراهم نیست و بدون آن‌ها نیز انجام پژوهش شدنی نیست.
سازمان و مدیریت ناکارآمد	یعنی شیوه سازماندهی و مدیریت نهادها و نیازمندی‌های پژوهشی به شکلی که باید باشد، نیست. برای نمونه، ساختار نهادهای پژوهشی همراستا با هدفی که این نهادها دنبال می‌کنند، نیست، یا اعتبارهای پژوهشی به‌درستی مدیریت و هزینه نمی‌شوند.
سیاست‌گذاری نادرست	یعنی آنکه تصمیم‌ها و برنامه‌هایی که برای پیشرفت‌های پژوهشی طراحی می‌شوند، در مسیر درستی نیستند و بیشتر از آنکه چاره‌ساز پیشرفت‌های علمی باشند، چاله‌سازند. این سیاست‌گذاری‌ها در همه سطوح ملی، استانی، سازمانی، مؤسسه‌ای، یا گروهی انجام می‌شوند.
ضعف پژوهشگران	پژوهشگران به اندازه‌ای که باید، توانمند نیستند. در چنین فضایی، پژوهشگران مهارت‌های لازم برای انجام پژوهش را ندارند، استعداد کافی برای پیشبرد کارهای پژوهشی را بروز نمی‌دهند، یا بر دانش طراحی و اجرای یک پژوهش چیره نیستند.

۱. این تعریف‌ها را پژوهشگران مقاله حاضر برای روشن‌تر شدن دامنه و چارچوب ابعاد ارائه کرده‌اند و از منبع ویژه‌ای گرفته نشده‌اند.

ابعاد موانع پژوهش	تعاریف
قوانین و مقررات ناسازگار	قوانین و مقرراتی که به نیازهای ویژه یک زمینه علمی توجهی ندارند و سازگار با بافتی نیستند که برایش نوشته شده‌اند. این قوانین و مقررات اغلب به‌دست کسانی نگاشته می‌شوند که آشنایی کافی و لازم با آن بافت را ندارند.
ماهیت متفاوت	مراد از ماهیت متفاوت آن است که علوم انسانی خود دارای پارادایم‌ها، فرهنگ، روش‌شناسی‌ها، معرفت‌شناسی‌ها، ارزش‌ها، و موضوع‌هایی است که آن را از دیگر زمینه‌ها جدا می‌سازد. به همین ترتیب، زمینه‌های دیگر علمی نیز ماهیت ویژه خود را دارند.

نتایج مرور نظام‌مند نشان می‌دهد که ۹۳ مؤلفه و متغیر وجود دارند که می‌توانند مانعی برای پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران باشند و می‌توان آن‌ها را در هفت دسته اساسی دسته‌بندی کرد. این هفت دسته دربردارنده سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، و ضعف پژوهشگران (هر یک با پوشش ۲۰ مؤلفه)، موانع اساسی تری برای پژوهش هستند. بافت اجتماعی فقیر (دربردارنده ۱۴ مؤلفه)، ماهیت متفاوت (دربردارنده ۱۰ مؤلفه)، قوانین و مقررات ناسازگار (دربردارنده ۶ مؤلفه) و زیرساخت ضعیف (دربردارنده ۳ مؤلفه) نیز در جایگاه‌های بعدی قرار دارند. از این رو، می‌توان گفت که ابعاد سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، و ضعف پژوهشگران چالش‌های مهم‌تری نسبت به دیگر بُعدها هستند؛ چون شمار مؤلفه‌های بیشتری را پوشش داده‌اند. همه این مؤلفه‌ها به همراه نوشته‌هایی که به آن‌ها اشاره کرده‌اند، در جدول ۵، آمده‌اند.

جدول ۳. موانع پژوهش در علوم انسانی در ایران

بُعد	موانع	پدیدآور(ان)
بافت اجتماعی فقیر	توسعه نیافتگی جامعه فرهنگ ضعیف پژوهش	قادری فر (۱۳۹۲) حسین پور (۱۳۹۱)؛ قادری فر (۱۳۹۲)؛ مالکپور لتری (۱۳۹۴)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)
کم ارزش شمردن پژوهش		بهروان (۱۳۸۳)؛ حسین پور (۱۳۹۱)؛ دارابی (۱۳۹۹)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ سنگی و همکاران (۱۳۹۸ الف)؛ صادقی (۱۳۷۰)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)
	گسست تاریخی	خوش اخلاق (۱۳۹۳)
	گسست فرهنگی	دانایی فرد (۱۳۸۸)
	مسائل اخلاقی	محمد میرزایی (۱۳۹۴ ب)
	مسائل فکری	محمد میرزایی (۱۳۹۴ ب)
	مشکلات خارج از مؤسسه	حسین پور (۱۳۹۱)
	موانع اجتماعی	حسین پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین پور (۱۳۹۰ ب)؛ حیدری و قنادی نژاد (۱۳۹۷)؛ سنگی و همکاران (۱۳۹۸ ب)؛ شریعتمداری (۱۳۹۰)؛ میرزایی رافع (۱۳۹۰)؛ نوری (۱۳۹۳)
	موانع فرهنگی	حیدری و قنادی نژاد (۱۳۹۷)؛ حیدری و قنادی نژاد (۱۳۹۸)؛ سنگی و همکاران (۱۳۹۸ ب)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)
	نگاه نادرست مسئولان به پژوهش	حسین پور (۱۳۹۱)؛ علی بخشی (۱۳۹۵)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)
	نگرش منفی جامعه	قلی پور (۱۳۹۵)
	نهادینه نشدن پژوهش	قادری فر (۱۳۹۲)
	هویت گمنام	محمود پور و همکاران (۱۳۹۱)
زیر ساخت سُست	اطلاع رسانی ضعیف کمبود امکانات پژوهشی	شریعتمداری (۱۳۹۰) حسین پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین پور (۱۳۹۰ ب)؛ صادقی (۱۳۷۰)؛ واتقی آبادی (۱۳۹۷)
	موانع سخت افزاری	نوری (۱۳۹۳)
سازمان و مدیریت ناکارآمد	استخدام پژوهشگران کم توان آموزش ضعیف دانشگاهی	حسین پور (۱۳۹۱) حیدری و قنادی نژاد (۱۳۹۷)؛ دانایی فر (۱۳۸۸)؛ شریعتمداری (۱۳۹۰)؛ علی بخشی (۱۳۹۵)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)
	پیوند ضعیف درون سازمانی	حسین پور (۱۳۹۱)

بُعد	موانع	پدیده‌آور(ان)
سازمان و مدیریت ناکارآمد	پیوند ناکارآمد استاد - دانشجو تراکم برنامه‌های درسی توجه اندک به تجاری‌سازی	دانایی فرد (۱۳۸۸) صادقی (۱۳۷۰) محمودپور و همکاران (۱۳۹۱)
	جذب دانشجویان کم‌توان چالش در امنیت شغلی	دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ سنگی و همکاران (۱۳۹۸ الف) صادقی (۱۳۷۰)
	دشواری دسترسی به منابع اطلاعاتی علمی روابط ضعیف سازمانی	دانایی فرد (۱۳۸۸) قادری فر (۱۳۹۲)
	ساختار نادرست دولتی ضعف مدیریت	نریمانی و همکاران (۱۳۹۶) حسین‌پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین‌پور (۱۳۹۰ ب)؛ سامانیان (۱۳۸۴)؛ قادری‌فر (۱۳۹۲)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مالکپور لتری (۱۳۹۴)؛ محمدمیرزایی (۱۳۹۴ ب)
	فرایندها و ساختارهای انعطاف‌ناپذیر فشار تدریس	احمدی، رسول‌زاده اقدم، محمدی‌فر (۱۳۹۱)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مالکپور لتری (۱۳۹۴)؛ محمدمیرزایی (۱۳۹۴ ب)؛ محمدمیرزایی (۱۳۹۴ الف)؛ نوری (۱۳۹۳) بهروان (۱۳۷۶)؛ حسین‌پور (۱۳۹۱)
	کارمزد کم برای انجام پژوهش کاستی در اعتبارهای مالی	بهروان (۱۳۸۳)؛ حسین‌پور (۱۳۹۱)؛ فضیلت‌خواه (۱۳۷۱) حسین‌پور (۱۳۹۱)؛ صادقی (۱۳۷۰)؛ قادری‌فر (۱۳۹۲)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)
	گزینش سلیقه‌ای مدیران مؤسسه‌ها مدیریت نادرست اعتبارهای مالی	نبوی، سنگی و مجاهدی (۱۳۹۶) حسین‌پور (۱۳۹۱)
	مشکلات اقتصادی مشوق‌های مادی و معنوی کم‌ارزش	حسین‌پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین‌پور (۱۳۹۰ ب)؛ حیدری و قنادی‌نژاد (۱۳۹۷)؛ دارابی (۱۳۹۷)؛ شریعتمداری (۱۳۹۰)؛ میرزایی‌رافع (۱۳۹۰) حسین‌پور (۱۳۹۱)

پدیدآور(ان)	موانع	بُعد
بهروان (۱۳۸۳)	اندک بودن فرصت‌های انجام پژوهش	سیاست‌گذاری نادرست
علی‌بخشی (۱۳۹۵)	اولویت کم‌تر در برابر دیگر زمینه‌های علمی	
نبوی، سنگی، و مجاهدی (۱۳۹۶)	پر شمار بودن مراکز سیاستگذار و تصمیم‌گیر	
نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)	پیوند ضعیف با صنعت	
علی‌بخشی (۱۳۹۵)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)	پیوند ضعیف میان علم و عمل	
نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)	توجه اندک اسناد فرادستی	
علی‌بخشی (۱۳۹۵)؛ قادری فر (۱۳۹۰)؛ قلی‌پور (۱۳۹۵)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)	دخالت حکومت در انجام پژوهش	
قادری فر (۱۳۹۲)	دخالت مؤسسه‌ها در انجام پژوهش	
حسین‌پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین‌پور (۱۳۹۰ ب)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)؛ محمودپور و همکاران (۱۳۹۱)	سیاست‌گذاری نادرست پژوهشی	
دانایی فرد (۱۳۸۸)	شمار پایین محافل علمی - پژوهشی (همانند انجمن‌های علمی و حرفه‌ای)	
قادری فر (۱۳۹۲)	کاستی در شمار پژوهشگران	
صادقی (۱۳۷۰)	کاستی در شمار مؤسسه‌های فعال پژوهشی	
سنگی و همکاران (۱۳۹۸ ب)	گسترش کمی مؤسسه‌های آموزش عالی	
حسین‌پور (۱۳۹۱)	مالیات بر قراردادهای پژوهشی	
محمد میرزایی (۱۳۹۴ ب)	مسائل ایجابی	
سنگی و همکاران (۱۳۹۸ ب)؛ محمد میرزایی (۱۳۹۴ ب)؛ نوری (۱۳۹۳)	مسائل و موانع سیاسی	
صادقی (۱۳۷۰)	ناهماهنگی میان مؤسسه‌های پژوهشی	
دانایی فرد (۱۳۸۸)	نبود انتقادهای سازنده	
قلی‌پور (۱۳۹۵)	نبودن خط‌مشی و دورنمای بلندمدت	
قادری فر (۱۳۹۲)	هم‌نوا نبودن سیاست‌های پژوهشی	

بُعد	موانع	پدیده‌آور(ان)
ضعف پژوهشگران	اعتماد به نفس پایین پژوهشگران در انجام پژوهش‌های بزرگ	حسین پور (۱۳۹۱)
	انجام انفرادی پژوهش	حسین پور (۱۳۹۱)
	انجام پژوهش‌های بی کیفیت	حسین پور (۱۳۹۱)
	آشنایی ضعیف با اصول مقاله‌نویسی	خوش اخلاق (۱۳۹۳)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)
	آشنایی ضعیف با اصول نگارش پژوهش	فضیلت خواه (۱۳۷۱)؛ قادری فر (۱۳۹۲)؛ کفاشان کاخکی و خلیلی (۱۳۹۸)
	آشنایی ضعیف با نرم‌افزارهای پژوهشی	دانایی فرد (۱۳۸۸)
	پیرپرستی افراطی	دانایی فرد (۱۳۸۸)
	پیوند ضعیف علمی پژوهشگران	حسین پور (۱۳۹۱)
	تعامل و شبکه‌سازی ضعیف	احمدی، رسول‌زاده اقدم و محمدی فر (۱۳۹۱)؛ تاج‌الدینی، باب‌الحوایجی و موسوی (۱۳۹۶)؛ خوش اخلاق (۱۳۹۳)؛ قلی‌پور (۱۳۹۵)؛ مالکپور لتری (۱۳۹۴)
	حجاب معاصرت	دانایی فرد (۱۳۸۸)
	حرفه‌ای نبودن پژوهشگران	حسین پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین پور (۱۳۹۰ ب)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ سامانیان (۱۳۸۴)؛ قادری فر (۱۳۹۲)؛ محمد میرزایی (۱۳۹۴ ب)
	ضعف دانشی پژوهشگران	مالکپور لتری (۱۳۹۴)
	ضعف مهارتی پژوهشگران	مالکپور لتری (۱۳۹۴)
	علاقه کم پژوهشگران به پژوهش	قادری فر (۱۳۹۲)؛ محمودپور و همکاران (۱۳۹۱)
	غالب بودن نگاه و جهان‌بینی غربی	دارایی (۱۳۹۷)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ قلی‌پور (۱۳۹۵)
	گرفتاری پژوهشگران در روش‌شناسی	دانایی فرد (۱۳۸۸)
	مشکل در بهره‌برداری از منابع اطلاعاتی خارجی	حسین پور (۱۳۹۱)
	مشکلات معیشتی پژوهشگران	خوش اخلاق (۱۳۹۳)؛ صادقی (۱۳۷۰)
	موانع شخصی	حسین پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین پور (۱۳۹۰ ب)؛ حیدری و قنادی‌نژاد (۱۳۹۷)؛ شریعتمداری (۱۳۹۰)؛ میرزایی رافع (۱۳۹۰)
نپرداختن به مسائل و مشکلات محلی دارایی (۱۳۹۹)		

بُعد	موانع	پدیده‌آور(ان)
قوانین و مقررات ناسازگار	ارزشیابی ناکارآمد آیین‌نامه‌های ناکارآمد ارتقای اعضای هیئت علمی	سامانیان (۱۳۸۴)؛ قادری فر (۱۳۹۲) نبوی، سنگی و مجاهدی (۱۳۹۶)
	پشتیبانی ناچیز از پژوهش و پژوهشگران سنجش‌های ناکارآمد در ارزیابی	حسین پور (۱۳۹۱)؛ حیدری و قنادی‌نژاد (۱۳۹۷)؛ مالکپور لتری (۱۳۹۴)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶) قلی‌پور (۱۳۹۵)
	ضوابط دست و پاگیر اداری	حسین پور (۱۳۹۰ الف)؛ حسین پور (۱۳۹۰ ب)؛ قادری فر (۱۳۹۲)
	قوانین و مقررات نادرست	حسین پور (۱۳۹۱)؛ حیدری و قنادی‌نژاد (۱۳۹۷)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶) قادری فر (۱۳۹۲)
ماهیت متفاوت پیچیدگی سنجش عملکرد	پیچیدگی موضوع‌ها	احمدی، رسول‌زاده اقدم، محمدی فر (۱۳۹۱)؛ بهروان (۱۳۸۳)؛ تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی، و موسوی (۱۳۹۶)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ صادقی (۱۳۷۰)؛ نریمانی و همکاران (۱۳۹۶)
	دشواری انجام پژوهش	احمدی، رسول‌زاده اقدم، محمدی فر (۱۳۹۱)؛ تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی، و موسوی (۱۳۹۶)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ قادری فر (۱۳۹۲)
	دشواری گفتن یافته‌های پژوهش	تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی، و موسوی (۱۳۹۶)
	روش‌شناسی متفاوت در انجام پژوهش	حیدری و قنادی‌نژاد (۱۳۹۷)؛ دانایی فرد (۱۳۸۸)؛ میرزایی رافع (۱۳۹۰)
	ساختار پیچیده پژوهش‌ها	محمودپور و همکاران (۱۳۹۱)
	فقدان زاینده‌گی در کاربرد روش‌شناسی‌ها	دانایی فرد (۱۳۸۸)
	موانع ذهنی و اخلاقی	محمد میرزائی (۱۳۹۴ الف)
	موانع معرفت‌شناختی	سنگی و همکاران (۱۳۹۸)؛ کریمی و همکاران (۱۳۹۳)؛ محمد میرزائی (۱۳۹۴ الف)؛ میرزایی رافع (۱۳۹۰)
	هزینه‌بر بودن انجام پژوهش‌های باکیفیت	حسین پور (۱۳۹۱)

بررسی نوشته‌ها نشان داد که سه بُعد «سیاست‌گذاری نادرست»، «سازمان و مدیریت ناکارآمد»، و «ضعف پژوهشگران» مؤلفه‌های بیشتری را دربرمی‌گیرند. این به معنای آن است که جامعه دانشگاهی بر این ابعاد بیش از چهار بُعد دیگر پافشاری کرده است.

پیدااست که پژوهشگران، سیاست‌گذاران را از اساسی‌ترین مقصرانی می‌دانند که مانع پژوهش و پیشرفت علمی در زمینه علوم انسانی است. از دیدگاه آن‌ها، سیاست‌گذاران به شکل مستقیم و غیرمستقیم در پژوهش‌های دانشگاهی در زمینه علوم انسانی دخالت می‌کنند و گاه به شیوه دلخواه خود به آن‌ها جهت می‌دهند که دلسردی پژوهشگران را به دنبال دارد (علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ قادری فر ۱۳۹۲؛ قلی‌پور ۱۳۹۵؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳). آن‌ها گمان می‌کنند که مراکز بسیاری برای تصمیم‌گیری درباره سیاست‌های پژوهشی در کشور هستند و این خود پراکندگی در سیاست‌ها را به وجود آورده است (نبوی، سنگی و مجاهدی ۱۳۹۶)، و مهم‌تر آنکه علوم انسانی در سال‌های گذشته آن‌گونه که باید، در اولویت پشتیبانی این مراکز جای نگرفته است (علی‌بخشی ۱۳۹۵) و اسناد فرادستی نیز توجه چندان به علوم انسانی ندارند و پیشرفت در دیگر زمینه‌های علم را مهم‌تر می‌پندارند (نریمانی و همکاران ۱۳۹۶). اگرچه دولت، راه‌اندازی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی را در دستور کار گذاشته، ولی این گسترش بیشتر کمی است و بر کیفیت این مؤسسه‌ها کنترلی ندارد (نبوی، سنگی و مجاهدی ۱۳۹۶). از دیگر سو، کاستی در شمار پژوهشگران (قادری فر ۱۳۹۲)، شمار محافل و انجمن‌های پژوهشی (دانایی‌فرد ۱۳۸۸)، شمار مؤسسه‌های فعال پژوهشی (صادقی ۱۳۷۰)، و فرصت‌های پژوهشی (بهروان ۱۳۸۳) هنوز چالش‌برانگیز هستند. افزون بر این، ارتباط میان مؤسسه‌های آموزشی / پژوهشی با صنایع ملی و خارجی نیز بسیار ضعیف‌تر از دیگر زمینه‌های علمی است (نریمانی و همکاران ۱۳۹۶).

سیاست‌های نادرست بر سازمان و شیوه مدیریت امور پژوهشی نیز تأثیرگذار بوده است. گمان می‌رود که سیاست‌های کمی‌گرایی در آموزش عالی و به‌ویژه در زمینه علوم انسانی موجب شده تا اعضای هیئت علمی و دانشجویان به نسبت کم‌توان در این زمینه جذب شوند (حسین‌پور ۱۳۹۱). این اعضای هیئت علمی نیز خود در آینده آموزش با کیفیتی ارائه نخواهند کرد (حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ شریعتمداری ۱۳۹۰؛ علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ نریمانی و همکاران ۱۳۹۶) و پیوند محکمی میان استاد و دانشجو شکل نمی‌گیرد (دانایی‌فرد ۱۳۸۸)؛ اگرچه فشار تدریس ناشی از کاستی در شمار اعضای هیئت علمی (بهروان ۱۳۷۶؛ حسین‌پور ۱۳۹۱) و نبود پشتیبانی مناسب (حسین‌پور ۱۳۹۱) نیز بر این چالش دامن می‌زند. در چنین ساختاری مدیریت کارآمدی بر واحدهای آموزشی و پژوهشی وجود ندارد (سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری فر ۱۳۹۲؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ مالکپور

لتری (۱۳۹۴) و مدیران نیز به شکلی سلیقه‌ای برگزیده می‌شوند (نبوی، سنگی و مجاهدی ۱۳۹۶). این چالش‌ها خود موجب پدید آمدن فرایندها و ساختارهای انعطاف‌ناپذیر هستند و پیوند ضعیف درون و برون‌سازمانی را به‌دنبال دارند (قادری فر ۱۳۹۲).

قوانین، مقررات، و آیین‌نامه‌هایی که در مؤسسه‌های گوناگون مصوب می‌شوند نیز به‌جای آنکه پژوهش در زمینه علوم انسانی را آسان کنند، مانعی بر سر راه آن هستند. برای نمونه، آیین‌نامه‌های ارتقای اعضای هیئت علمی آن‌گونه که لازم است، مسائل و ویژگی‌های ویژه علوم انسانی را در نظر نمی‌گیرند (نبوی، سنگی و مجاهدی ۱۳۹۶). همین امر موجب می‌شود که پژوهشگران به شکلی درست و بر پایه سنج‌های معنادار ارزیابی نشوند (سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری فر ۱۳۹۲؛ قلی‌پور ۱۳۹۵). افزون بر این، پژوهشگران برای انجام کارهای پژوهشی گاه درگیر قوانین و مقررات دست‌وپاگیر اداری در زمینه تصویب، اجرا، یا ارزیابی یک طرح هستند (حسین‌پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین‌پور ۱۳۹۰ ب؛ قادری فر ۱۳۹۲).

خود پژوهشگران علوم انسانی نیز در پدید آمدن مانع پژوهش در این زمینه بی‌تقصیر نیستند. برخی از پژوهشگران مهارت‌های اساسی برای انجام پژوهش، مانند مهارت مقاله‌نویسی (خوش‌اخلاق ۱۳۹۳)، مهارت کار با نرم‌افزارها و ابزارهای پژوهش (دانایی‌فرد ۱۳۸۸)، مهارت‌های ارتباطی (مالکپور لتری ۱۳۹۴)، و مهارت بهره‌برداری از منابع اطلاعاتی خارجی (حسین‌پور ۱۳۹۱) را خوب نمی‌دانند. برخی از آنان بیشتر تمایل دارند مطالعه کنند و کمتر می‌خواهند پژوهش کنند و آثار پژوهشی منتشر کنند (محمودپور و همکاران ۱۳۹۱)؛ اگرچه نباید فراموش کرد که فرهنگ همکاری میان پژوهشگران علوم انسانی به شکل کلی ضعیف است (تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی و موسوی ۱۳۹۶) و آن‌ها بیشتر به انجام کارهای انفرادی گرایش دارند (حسین‌پور ۱۳۹۱) و همین مسئله موجب می‌شود که شمار انتشارات آن‌ها پایین باشد. مسئله اساسی دیگر اعتمادبه‌نفس ضعیف پژوهشگران ایرانی در مقابل آثار و پژوهشگران خارجی است. گمان می‌رود ایرانیان اعتمادبه‌نفس کمتری برای انجام پژوهش‌های بزرگ در علوم انسانی دارند (حسین‌پور ۱۳۹۱) و بیشتر آثار و پژوهشگران غربی را تمجید می‌کنند (دارابی ۱۳۹۷؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ قلی‌پور ۱۳۹۵). نباید فراموش کرد که ماهیت علوم انسانی نیز متفاوت از دیگر زمینه‌های علم است و فرهنگ ویژه‌ای بر این زمینه علمی حاکم است. برای نمونه، شمار انتشارات در این زمینه در برابر زمینه‌هایی مانند علوم تجربی و پزشکی پایین‌تر است. دلیل‌های گوناگونی

را می‌توان در این مورد عنوان کرد: پیچیدگی موضوع‌های پژوهش در علوم انسانی (احمدی، رسول‌زاده اقدم، محمدی‌فر ۱۳۹۱؛ بهروان ۱۳۸۳؛ تاج‌الدینی، باب‌الحوایجی، و موسوی ۱۳۹۶؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ صادقی ۱۳۷۰؛ نریمانی و همکاران ۱۳۹۶)، ساختار پیچیده پژوهش‌ها (محمود و همکاران ۱۳۹۱)، موانع معرفت‌شناختی (سنگی و همکاران ۱۳۹۸)، روش‌شناسی متفاوت در انجام پژوهش (حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ میرزایی‌رافع ۱۳۹۰)، و دشواری انجام پژوهش (دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ قادری‌فر ۱۳۹۲). همین مسائل باعث می‌شوند که سنجش عملکرد پژوهشگران این زمینه نیز با پیچیدگی‌های ویژه‌ای همراه باشد (قادری‌فر ۱۳۹۲).

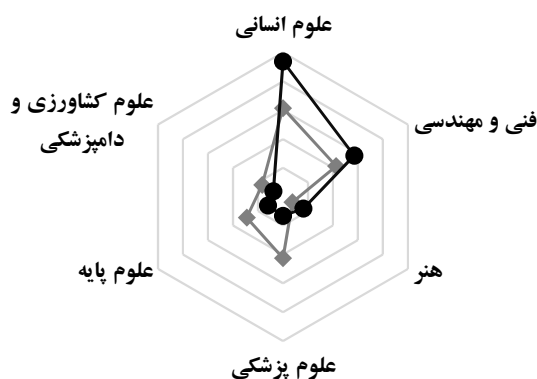
بافت اجتماعی ایران نیز گویا موانعی بر سر راه علوم انسانی ایجاد می‌کند. به‌دلیل توسعه‌نیافتگی فرهنگ پژوهش در جامعه ایرانی (قادری‌فر ۱۳۹۲) نگاه اجتماعی به پژوهش‌های علوم انسانی نگاهی مثبت نیست و این زمینه را به‌اندازه‌ای که باید، ارزشمند نمی‌پندارند (بهروان ۱۳۸۳؛ حسین‌پور ۱۳۹۱؛ دارابی ۱۳۹۹؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ سنگی و همکاران ۱۳۹۸؛ صادقی ۱۳۷۰؛ نریمانی و همکاران ۱۳۹۶) و جالب اینکه این نگاه در میان مدیران دانشگاهی و پژوهشی نیز دیده می‌شود (حسین‌پور ۱۳۹۱؛ علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳). به‌گفته‌ی دیگر، بهایی که جامعه و مدیران به زمینه‌های دیگر علم می‌دهند، بیش از علوم انسانی است. چنین نگاهی موجب پدید آمدن ضعف در زیرساخت‌های اساسی پژوهش در این زمینه شده است. کاستی در اعتبارها و امکانات پژوهشی در زمینه علوم انسانی (حسین‌پور ۱۳۹۰؛ الف؛ حسین‌پور ۱۳۹۰؛ صادقی ۱۳۷۰؛ واثقی‌آبادی ۱۳۹۷؛ نوری ۱۳۹۳؛ شریعتمداری ۱۳۹۰) شاید نتیجه چنین نگاهی است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که پژوهشگران علوم انسانی با ۹۳ مانع اساسی در انجام پژوهش‌های خود درگیر هستند که می‌توان آن‌ها را در هفت بُعد گسترده، یعنی بافت اجتماعی فقیر، زیرساخت سست، سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، ضعف پژوهشگران، قوانین و مقررات ناسازگار، و ماهیت متفاوت دسته‌بندی کرد. جالب اینکه بسیاری از موانعی که پیش روی علوم انسانی هستند، در زمینه‌های دیگر علم نیز به چشم می‌خورند. برای نمونه، «ویسانی و دل‌پیشه» به موانعی مانند ضعف پیوند و شبکه‌سازی میان پژوهشگران، فشار تدریس، کاستی در اعتبارهای پژوهشی، مقررات

دست‌وپاگیر، سیاست‌های نادرست پژوهشی، و مدیریت ناکارآمد پیش روی علوم پزشکی در ایران اشاره کرده‌اند (۱۳۹۸). «عابدی و محمدزاده» نیز به موانعی مانند چالش‌های اداری- مدیریتی، سیاست نادرست پژوهشی، مسائل مالی و زیرساختی، مشکلات فردی و فرهنگی، و قوانین و مقررات در پژوهش‌های علوم کشاورزی اشاره کرده‌اند (۱۳۹۶).

اگرچه، شاید بسیاری از موانعی که در این پژوهش شناسایی شدند مانند چالش‌های دیگر زمینه‌های علمی باشند، ولی شدت و ژرفای این محدودیت‌ها در زمینه‌های گوناگون علمی متفاوت است. برای نمونه، «فشار تدریس» یا «نبود پیوند کارآمد استاد-دانشجو» از نمونه‌های چالش‌های فراگیر هستند. با این حال، گمان می‌رود این چالش در علوم انسانی شدت بیشتری دارد. یکی از ریشه‌های این چالش‌ها نیز می‌تواند در نسبت استاد به دانشجو در زمینه علوم انسانی واکاوی شود. آن گونه که در «آمار آموزش عالی ایران در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶» آمده است، نزدیک به ۵۰ درصد از همه دانشجویان مؤسسه‌های آموزش عالی در ایران در زمینه علوم انسانی نام‌نویسی شده‌اند، ولی تنها نزدیک به ۳۱ درصد از همه اعضای هیئت علمی تمام‌وقت در این زمینه مشغول‌اند. این نسبت در زمینه هنر، حتی ناموزون‌تر (نزدیک به ۸ درصد دانشجویان در برابر نزدیک به ۴ درصد اعضای هیئت علمی) است. در زمینه فنی و مهندسی نیز نسبت دانشجویان بیشتر است (نزدیک به ۲۹ درصد دانشجویان در برابر نزدیک به ۲۱ درصد اعضای هیئت علمی)، ولی ناموزون‌تر از علوم انسانی و هنر نیست. از دیگر سو، در زمینه‌های علوم پزشکی، علوم پایه، و علوم کشاورزی و دامپزشکی این نسبت وارونه است (میرابی و همکاران ۱۳۹۸) (نمودار ۲). نبود توازن میان شمار اعضای هیئت علمی و شمار دانشجویان در زمینه علوم انسانی می‌تواند ریشه بسیاری از چالش‌های پژوهش در این زمینه باشد. برای نمونه، زمانی که شمار دانشجویان بسیار و شمار اعضای هیئت علمی کم است، استادان باید درس‌های بیشتری تدریس کنند، بیشتر زمان خود را به تدریس پردازند و زمان کمتری برای پژوهش و مطالعه بگذارند، با همه دانشجویان آن گونه که باید، نتوانند پیوند داشته باشند، کیفیت تدریستان پایین آید و دانشجویان با کیفیتی تربیت نکنند، ذهنشان بیشتر درگیر کارهای دانشجویان باشد، نتوانند بر پژوهش تمرکز کنند، تمایل کمتری برای توسعه فردی و آموختن مهارت‌های تازه و لازم داشته باشند، و از نمونه این چالش‌ها.

زمینه علمی	نسبت اعضای هیئت علمی	نسبت دانشجویان
علوم انسانی	۷/۳۰	۹/۴۶
فنی و مهندسی	۳/۲۱	۵/۲۸
هنر	۸/۳	۲/۸
علوم پزشکی	۳/۲۱	۶/۶
علوم پایه	۵/۱۴	۶
علوم کشاورزی و دامپزشکی	۳/۸	۸/۳

نمودار ۲. شمار دانشجویان و اعضای هیئت علمی تمام‌وقت در مؤسسه‌های آموزش عالی ایران در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶

بررسی نوشته‌ها پیرامون موانع پژوهش علوم انسانی در ایران نشان می‌دهد که پرداختن به این موضوع از دهه ۷۰ شمسی آغاز شده، در دهه ۸۰ ادامه پیدا کرده، و در دهه ۹۰ به اوج رسیده است؛ به شکلی که ۸۰ درصد پژوهش‌های این زمینه در دهه ۹۰ شمسی منتشر شده‌اند؛ اگرچه به احتمال زیاد آغاز انجام شمار چشمگیری از انتشارات دهه ۹۰ را باید به دهه ۸۰ برگرداند. دهه‌های ۸۰ و ۹۰ شمسی در تاریخ علم ایران اهمیتی ویژه دارند. پیشرفت‌های ایران در زمینه‌های گوناگون علم و فناوری، افزایش جذب دانشجویان و اعضای هیئت علمی، افزایش رشته‌های دانشگاهی، افزایش انتشارات ایران در نمایه‌نامه‌های استنادی جهانی، و نشانه‌هایی از این دست، دو دهه گذشته را برجسته می‌کنند. به‌ویژه اخباری که پیرامون پیشرفت‌های علمی ایران و شمار انتشارات ایرانیان در نمایه‌نامه‌های استنادی جهانی منتشر شده، از ویژگی‌های این دو دهه هستند. از این رو، گمان می‌رود که پژوهشگران علوم انسانی بیشتر شنونده اخباری بوده‌اند که در دو دهه گذشته درباره شمار انتشارات و پیشرفت‌هایی در زمینه‌های دیگر علم (به‌ویژه پزشکی، مهندسی، علوم تجربی، و فناوری) منتشر شده‌اند. مسئله مهم در این میان آن است که پیشرفت‌های علمی ایران

اغلب به شمار انتشارات و رتبه ایران در نمایه‌نامه‌های استنادی جهانی محدود شده است؛ جایی که علوم انسانی در آن جایگاه چندان برجسته‌ای ندارد. با این حال، نه علوم انسانی ایران، بلکه علوم انسانی کشورهای دیگر - و حتی پیشرفته - نیز در این نمایه‌نامه‌ها جایگاه برجسته‌ای ندارد که گاه به دلیل ضعف این نمایه‌نامه‌هاست (Archambault et al. 2006)؛ به این دلیل که این نمایه‌نامه‌ها بیشتر مقاله‌های منتشر شده در نشریه‌های دانشگاهی را پوشش می‌دهند و کمتر به دیگر رسانه‌ها (مانند کتاب، همایش، و غیره) توجه دارند؛ در حالی که بسیاری از پژوهشگران علوم انسانی گرایش به انتشار آثاری غیر از مقاله نشریه دارند. بر پایه یافته‌ها، پشتیبانی مادی و معنوی سیاست‌گذاران از زمینه‌های علمی دیگر بیش از علوم انسانی بوده است. از دلیل‌های توجه کمتر به پژوهش در علوم انسانی می‌تواند به درازا کشیدن تأثیر پژوهش‌ها در این زمینه باشد. به گفته دیگر، پژوهش‌های علوم انسانی مانند پژوهش‌های علوم طبیعی یا فنی - مهندسی زودبازده نیستند. نیمه عمر انتشارات گواه بر این ادعاست (Tomaselli 2019). هستند پژوهش‌هایی در زمینه علوم انسانی که تأثیرشان بر جامعه گاه چهار یا پنج دهه پس از انتشار آشکار می‌شود، در حالی که بسیاری پژوهش‌های شیمی، فنی - مهندسی، و پزشکی بسیار سریع‌تر از این زمان بر جامعه خود تأثیر می‌گذارند (احسانی و همکاران ۱۳۹۶). پیداست سیاست‌گذارانی (که زمان مدیریت آن‌ها اغلب به کمتر از یک دهه می‌رسد) تمایل دارند دستاورد سیاست‌هایشان را در زمان مدیریت خود ببینند و بیشتر، از زمینه‌هایی پشتیبانی کنند که در کوتاه‌مدت تغییری پدید می‌آورند.

از دیگر دلیل‌های توجه کم به پژوهش در علوم انسانی می‌تواند آن باشد که بیشتر مدیران و سیاست‌گذاران عالی کشور زمینه علوم انسانی نداشته‌اند و زمینه‌های دیگری مانند پزشکی، فنی - مهندسی، علوم طبیعی، و غیره داشته‌اند. برای نمونه، هیچ‌یک از وزیران علوم که پس از دهه ۱۳۶۰ شمسی زمام امور را در دست گرفته، زمینه علوم انسانی نداشته است. به همین ترتیب، بیشتر معاونان پژوهشی نیز که این وزرا برگزیده‌اند، از زمینه‌های غیر از علوم انسانی بوده‌اند. همین امر موجب شده تا متر و معیارهایی برای سنجش پژوهش‌ها و پژوهشگران علوم انسانی طراحی و به کار گرفته شوند که تناسبی با ماهیت علوم انسانی نداشته باشند. برای نمونه، مقایسه «شمار استنادها» در دو زمینه «فلسفه» و «شیمی» بسیار متفاوت است. روشن است که اگر پژوهشگر علوم انسانی با چنین مقایسه‌ای روبه‌رو شود، چیزی جز دل‌سردی دست‌گش نمی‌شود. امروزه، در بسیاری از

مؤسسه‌های آموزشی / پژوهشی ایران تفاوت چشمگیری میان روش ارزیابی اعضای هیئت علمی زمینه‌های گوناگون علمی نیست؛ روش‌هایی که اغلب با مشارکت تصمیم‌گیرانی از زمینه‌هایی غیر از علوم انسانی بنا نهاده شده‌اند. پیداست که ترکیب سیاست‌گذاران در تصمیم‌گیری، نقشی اساسی بر ارزیابی و پشتیبانی از یک زمینه ویژه علمی دارد. از سوی دیگر، نه تنها از علوم انسانی به شکلی بایسته پشتیبانی نشده است، بلکه به شکلی چشمگیر کوشش شده تا در پژوهش‌های علوم انسانی در کشور دخالت شود. سیاست‌گذاران از دو دهه پیش کوشش‌هایی را برای «تحول در علوم انسانی» آغاز کرده‌اند. «اسلامی کردن دانشگاه‌ها» یکی از طرح‌های جامعی بوده که در راستای تحول در علوم انسانی در ایران به اجرا درآمده است. فارغ از درستی یا نادرستی این روند، گمان می‌رود این‌گونه طرح‌ها در کوتاه‌مدت آشفستگی‌هایی را در پژوهش و میان پژوهشگران علوم انسانی پدید می‌آورد. اگرچه شاید در بلندمدت این‌گونه طرح‌ها پیشرفت علوم انسانی در کشور را به‌دنبال داشته باشند، ولی - آن‌گونه که پژوهش‌ها نشان داده‌اند - نظم کنونی را بر هم خواهند زد. چنین رویکردی شاید موجب شود در گزینش دانشجویان، استادان، و پژوهشگران این زمینه نیز سوگیری‌هایی در نظر آید که بدنه علوم انسانی کشور را با چالش روبه‌رو سازند.

مسائلی که طرح شد، بر انگیزه دانشجویان، اعضای هیئت علمی، و پژوهشگران علوم انسانی نیز تأثیرگذار هستند. اغلب پژوهشگران به‌دنبال آنند که موضوع‌های دلخواه خود را پیگیری کنند و پژوهش‌هایشان بر آن موضوع‌ها تمرکز داشته باشند، ولی اگر به آن‌ها گفته شود که چه موضوعی را با چه کیفیت و جهت‌گیری کار کنند، شاید انگیزه‌ای برای انجام پژوهش برایشان نماند. بی‌انگیزگی می‌تواند آن‌ها را گوشه‌گیر سازد و موجب شود که آن‌ها تمایلی به فراگیری دانش و مهارت‌های تازه نداشته باشند.

۵. محدودیت‌ها و پیشنهادها پژوهش

در این پژوهش تنها آثاری بررسی شده که در یکی از پایگاه‌های اطلاعاتی پیش‌گفته در بخش روش پژوهش نمایه شده‌اند. از این رو، موانع پژوهش محدود به یافته‌های این آثار است و یافته‌های آثاری که در هیچ‌یک از این پایگاه‌ها نمایه نمی‌شوند (مانند اغلب گزارش‌های طرح‌های پژوهشی مؤسسه‌ها) در این پژوهش نادیده گرفته شده‌اند. از این رو، نباید موانع پژوهش را محدود به آن کرد که در این پژوهش گزارش شده‌اند. افزون

بر این، دسته‌بندی موانع پژوهش در هفت بُعد اساسی دیدگاه پدیدآوران این مقاله است. اگرچه، چند تن از صاحب‌نظران نیز این هفت دسته را روا دانسته‌اند، ولی شاید بتوان شمار دسته‌ها را کم و زیاد کرد و جای موانع گوناگون در ابعاد را تغییر داد. به هر شکل، هدف اساسی این پژوهش آگاهی از خود موانع بوده و دسته‌بندی موانع در ابعاد برای فهم بهتر و کارآمدتر آن‌ها بوده است.

در برخی از آثاری که نمونه این پژوهش بوده‌اند، موانع به شکل کلی گزارش شده‌اند؛ برای نمونه، موانع سیاسی، مسائل اقتصادی، موانع فرهنگی، یا ضعف مدیریت. این موانع کلی می‌توانند خود دربردارنده گستره وسیعی از موانع باشند؛ برای نمونه، مسائل اقتصادی خود می‌تواند موانعی مانند چالش‌های مالی پژوهشگران، کاستی در اعتبار پژوهشی، یا نبود انگیزه‌های مالی را پوشاند. از این رو، دسته‌بندی این موانع تا اندازه‌ای دشوار است. در این پژوهش این موانع در یکی از هفت بُعد دسته‌بندی شده‌اند، در حالی که ممکن است با موانع دیگری همپوشانی داشته باشند.

برخی از موانعی که در این پژوهش گردآوری شده‌اند، بنیان تجربی نداشته‌اند. به گفته دیگر، برخی از پژوهشگران بر پایه دانش / درک و تجربه زیسته خود، چالش‌های پژوهش در علوم انسانی را گزارش کرده‌اند. اگرچه دیدگاه این پژوهشگران بر پایه تخصص و تجربه بوده و در نشریه‌ها و یا همایش‌های باکیفیت منتشر شده‌اند، ولی این داده‌ها زمانی که با داده‌های تجربی آمیخته می‌شوند، منبع مطمئن‌تری برای گزارش موانع و دشواری‌ها هستند. هدف در این پژوهش، گردآوری هرچه بیشتر این موانع بوده است و دیدگاه‌هایی که بر پایه دانش تجربی پدیدآوران بوده، کنار گذاشته نشده‌اند. شاید از دلایل ضعف داده‌ای آثار گردآوری شده آن است که مراکزی که داده‌های شفاف و درست در اختیار پژوهشگران می‌گذارند، کم هستند. از این رو، انتشار گزارش‌های گوناگون از آمار آموزش عالی ایران می‌تواند به پژوهشگران در بررسی درست این دسته از مسائل یاری رساند.

اگرچه می‌توان بر پایه فراوانی تکرار موانع در پژوهش‌های گوناگون آن‌ها را رتبه‌بندی و اولویت‌بندی کرد، ولی در پژوهش‌های کیفی اغلب از چنین رویکردی دوری می‌کنند. از این رو، موانع در این پژوهش اولویت‌بندی نشده‌اند و شاید در یک پژوهش جداگانه به روش پنل دلفی یا پیمایش بتوان به رتبه‌بندی آن‌ها پرداخت.

کارهای میدانی و داده‌های تجربی شاید بتوانند دیدگاه روشنی‌تری درباره موانع

پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران به‌دست دهند. بنابراین، طراحی و اجرای یک پیمایش ملی می‌تواند در این زمینه کارآمد باشد. یافته‌های این پژوهش نیز می‌توانند پایه‌ای برای طراحی پرسشنامه این پیمایش به‌شمار آیند. یافته‌های پژوهش نشان دادند که بسیاری از پژوهشگران بر این امر پا می‌فشارند که علوم انسانی در برابر دیگر زمینه‌های علمی اولویت کمتری در سیاست‌های پژوهشی ایران دارد. شاید بررسی اسناد بالادستی و سیاست‌های کلان پژوهشی در کشور بتوانند دید بهتری درباره این امر به‌دست دهند. انجام مطالعه‌های مقایسه‌ای میان ایران و کشورهای دیگر نیز می‌تواند در پژوهش‌های آینده در دستور کار پژوهشگران باشد. برای نمونه، بررسی موانع و بازدارنده‌های پژوهش در کشورهای دیگر و یافتن راهکارهایی که این کشورها برای غلبه بر این تنگناها داشته‌اند، می‌تواند برای سیاست‌گذاران ایرانی سودمند و راهگشا باشد. برای نمونه، کشورهایی مانند ترکیه، مالزی، عربستان سعودی، و دیگر کشورهایی که تا اندازه‌ای از نظر علمی و پژوهش هم‌تراز ایران هستند، می‌توانند مورد مطالعه‌های کارآمدی در این زمینه باشند.

علوم انسانی در هر کشوری نقشی زیرساختی برای پیشرفت علمی بازی می‌کند و بدون آن نمی‌توان ره به جایی برد (حسینی و شهابی ۱۳۹۷). سیاست‌گذاران پژوهشی در ایران باید توجه بیشتری به این موضوع داشته باشند و رفع موانع پژوهش در این زمینه را پشت‌گوش نیندازند. گمان می‌رود فعال‌سازی «کمیته شناسایی موانع تحقیق و نوآوری»، با مشارکت بیشتر پژوهشگران علوم انسانی برای بررسی و پاسخ به موانع پژوهش در این زمینه سودمند باشد. چنین کمیته و یا کارگروهی می‌تواند سیاست‌ها و کوشش‌ها برای پیشرفت علوم انسانی در ایران را نیز هماهنگ سازد و از پراکندگی تصمیم‌گیری در کشور جلوگیری کند.

از توصیه‌های اساسی دیگر برآمده از یافته‌های این پژوهش آن است که اعضای هیئت علمی و پژوهشگران علوم انسانی باید بیشتر در فرایند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری درگیر شوند و نقش آن‌ها پررنگ‌تر باشد. بهتر است که پست‌های اساسی مدیریتی میان زمینه‌های گوناگون علمی تقسیم شود و علوم انسانی نیز بیش از گذشته در این کانون‌ها نقش آفرینی کند.

فهرست منابع

- احسانی وحید، موسی اعظمی، سید محمدباقر نجفی، و فرامرز سهیلی. ۱۳۹۵. اثربخشی پژوهش‌های علمی داخلی بر شاخص‌های توسعه ایران. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات* ۳۲ (۲): ۳۱۹-۳۴۷.
- _____. ۱۳۹۶. قابلیت اثرگذاری پژوهش‌های فزاینده ایران بر توسعه کشور. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات* ۳۳ (۱): ۲۵-۵۲.
- احمدی، محمد، صمد رسولزاده اقدم، و یوسف محمدی‌فر. ۱۳۹۱. موانع و راهکارهای کاربست یافته‌های تحقیقاتی علوم انسانی. *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی* ۱۴ (۴): ۱۷-۳۴.
- احمدی دستجردی، داوود، و صدور انوری. ۱۳۸۳. نقش دانشگاه و پژوهش در توسعه ملی. *دایره‌المعارف آموزش عالی*. جلد اول (۵۳-۵۹). تهران: بنیاد دانشنامه فارسی.
- بهران، حسین. ۱۳۷۶. جامعه‌شناسی سازمانی تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی در ایران - بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه و توان تحقیق اعضای هیئت علمی علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد. رساله دکتری. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- _____. ۱۳۸۳. بررسی عوامل مؤثر بر میزان تمایل اعضای هیئت علمی دانشگاه به اجرای طرح‌های پژوهشی. *علوم اجتماعی*: ۱۲۱-۱۴۷. doi: <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.15998>.
- تاج‌الدینی، اورانوس، فهیمه باب‌الحوایجی، و علی موسوی. ۱۳۹۶. بررسی وضعیت ترجمان دانش در علوم انسانی کشور. *دانش‌شناسی* ۳۸ (۱۰): ۲۵-۳۶.
- حسین‌پور، محمد. ۱۳۹۰ الف. بررسی عوامل بازدارنده فعالیت پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی. *یافته‌های نو در روان‌شناسی (روان‌شناسی اجتماعی)* ۶ (۱۹): ۷۹-۹۵.
- _____. ۱۳۹۰ ب. بررسی عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده انجام پژوهش و رابطه آن با عملکرد پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی دانشگاه‌های شهر اهواز. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- _____. ۱۳۹۱. آسیب‌شناسی پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی. *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی* ۱۶ (۵۰): ۴۵-۶۴.
- حسینی، سید حسین، و روح‌الله شهبانی. ۱۳۹۷. علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقای آن با بهره‌گیری از الگوی تحلیل درونی/ محیطی. *پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی* ۱۸ (۱): ۱۰۱-۱۲۶. criticalstudy.ihcs.ac.ir/article_3163_fb921c1837391b0383dade33870ec8fc.pdf (دسترسی در ۱۳۹۹/۰۷/۲۵)
- حیدری، غلامرضا، و فرزانه قنادی‌نژاد. ۱۳۹۷. تبیین موانع و راهکارهای نظریه‌پردازی در علوم انسانی و اجتماعی (مطالعه موردی: اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز). *رهافت* ۲۸ (۷۱): ۱-۱۸.
- _____. (دسترسی در ۱۳۹۹/۰۹/۰۵) rahyaft.nrisp.ac.ir/article_13668_91ff28b80e445a65c4f61fb05a6cd03.pdf.

- ____ و رحیم چینی‌پرداز. ۱۳۹۶. مروری بر مطالعات مربوط به اولویت‌های پژوهش در علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران و جهان. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات* ۳(۳): ۳۵-۶۳.
- stim.qom.ac.ir/article_999_d5137c80cab84f9be3f24f6aa44.pdf (دسترسی در ۱۳۹۹/۰۹/۰۵).
- خوش‌اخلاق، مهدی. ۱۳۹۳. اندیشکده علم- فرهنگ: بررسی موانع تحول در علوم انسانی. کنگره پیشگامان پیشرفت. تهران.
- دارابی، مجید. ۱۳۹۷. موانع توسعه علوم انسانی در ایران؛ مسئله‌ای مهم در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی. *چهارمین همایش ملی تمدن نوین اسلامی*. تهران.
- ____. ۱۳۹۹. علوم انسانی؛ مفهوم و موانع توسعه آن. دومین جشنواره تألیفات برتر علوم انسانی اسلامی. جایزه ویژه ویژه علامه جعفری (رض). تهران.
- دانایی‌فرد، حسن. ۱۳۸۸. تحلیلی بر موانع تولید دانش در حوزه علوم انسانی: رهنمودهایی برای ارتقای کیفیت ظرفیت سیاست ملی علم ایران. *سیاست علم و فناوری* ۲(۱): ۱-۱۶.
- دیانی، محمدحسین. ۱۳۸۱. *گلوگاه‌های پژوهش در علوم اجتماعی*. تهران: کتابخانه رایانه‌ای.
- سامانیان، مصیب. ۱۳۸۴. وضعیت تولید علم در ایران در گروه علوم انسانی و موانع توسعه علمی در این گروه. *پژوهشنامه تربیتی* ۴(۲): ۵۳-۸۴.
- سنگی، لیلا، محمد مهدی مجاهدی، سید عبدالامیر نبوی، و الهه حجازی. ۱۳۹۸ الف. موانع توسعه علوم انسانی از منظر خردگرایی نقاد با نگاهی به ایران. *پژوهش سیاست نظری (پژوهش علوم سیاسی) جدید* ۲۶: ۲۲۱-۲۲۵.
- ____. ۱۳۹۸ ب. موانع توسعه علمی ایران در حوزه علوم انسانی با تأکید بر عنصر فرهنگ. *مطالعات سیاسی* ۴۳(۱۱): ۴۹-۷۰.
- شاه‌محمدی، مریم. ۱۳۹۳. بررسی عوامل بازدارنده فعالیت‌های پژوهشی در دانشجویان کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی. همایش بین‌المللی مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن. رودهن.
- شهریاری، پرویز، و بهروز رسولی. ۱۳۹۹. هیچ پژوهشی بی‌عیب نیست: کاوش محدودیت‌های پژوهش در پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی ایران. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات* ۳۶(۱): ۹۵-۱۲۶. <https://ijpm.irandoc.ac.ir/article-1-4427-fa.pdf> (دسترسی در ۱۳۹۹/۰۷/۲۵)
- صادقی، عباس. ۱۳۷۰. بررسی مشکلات تحقیق در رشته‌های علوم انسانی از دیدگاه اساتید دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.
- صالحی، محمد، پرویز سعیدی، نگین جباری، مریم کاظمی ملک محمودی، و شیما کاظمی ملک محمودی. ۱۳۹۵. موانع انجام فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان. *توسعه آموزش جندی‌شاپور* ۷(۱): ۸۴-۹۳.
- http://journals.ajums.ac.ir/article_79783_71125a570b7138ecb60732dc4f3d5f1c.pdf (دسترسی در ۱۳۹۸/۰۹/۰۵)

صفدری، رضا، مرجان قاضی سعیدی، حمیده احتشام، مهری رومیانی، و نرگس ضیایی. ۱۳۹۵. موانع پژوهش در علوم پزشکی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند در سال ۱۳۹۱. مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان ۱۵ (۶): ۵۱۵-۵۲۶. <http://journal.rums.ac.ir/article-1-3026-fa.html> (دسترسی در ۱۳۹۸/۰۸/۰۵)

صفری مرادآبادی، علی، علی رمضانخانی، تیمور آقاملایی، مرضیه حسینی، و سکنه دادی پور ۱۳۹۶. موانع انجام پژوهش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان. پژوهش در آموزش علوم پزشکی ۹ (۳): ۹-۱. doi: 10.29252/rme.9.3.9

طاهری، سیده سولماز، بهاره ناظمی، سقراط فقیه زاده، جواد راهبر، و بهسان اصغر نژاد. ۱۳۹۶. بررسی موانع انجام پژوهش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زنجان در سال ۱۳۹۵. توسعه آموزش در علوم پزشکی ۱۰ (۲۸): ۶۵-۷۷. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=323509> (دسترسی در ۱۳۹۸/۰۷/۱۴)

عابدی، بهاره، و سعید محمدزاده. ۱۳۹۶. شناسایی موانع تحقیق و نوآوری از دیدگاه اعضای هیئت علمی (مورد مطالعه دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان). رویکردهای پژوهشی کارآفرینانه در کشاورزی: ۴۱-۵۶. http://era.asnrkh.ac.ir/article_87754.html (دسترسی در ۱۳۹۹/۰۷/۰۴)

عرب مختاری، روح الله. ۱۳۸۶. شناسایی موانع و مشکلات پژوهش در رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه‌های دولتی کشور از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه اصفهان.

علی‌بخشی، عباس. ۱۳۹۵. علوم انسانی بومی و تمدن‌سازی اسلامی؛ موانع، راهکارها و قابلیت‌ها. مجله عیار پژوهش در علوم انسانی ۷ (۱): ۲۹-۴۸.

فضیلت‌خواه، حسین. ۱۳۷۱. بررسی موانع و مشکلات تحقیقات اجتماعی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

قادری فر، اسماعیل. ۱۳۹۲. شناسایی و اولویت‌بندی موانع فراروی پژوهش‌های کاربردی (مطالعه موردی: پژوهشگاه‌های زیرمجموعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. پردیس دانشگاهی، دانشگاه گیلان.

قلی‌پور، حسین. ۱۳۹۵. فهم چالش‌های تحول علوم انسانی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رویکرد نهادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام. کریمی، وجیهه، عبدالرحیم نوه‌ابراهیم، حمیدرضا آراسته، و محمدرضا بهرنگی. ۱۳۹۳. شناسایی عوامل مؤثر بر مدیریت توسعه علوم انسانی با رویکردی مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد با نگاهی به آموزش عالی. پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی ۲ (۷): ۶۵-۸۲.

کفاشان کاخکی، مجتبی، و محسن خلیلی. ۱۳۹۸. نقش ارتباط علمی در فرایند تولید دانش در علوم انسانی. پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی ۱۷ (۹): ۱۰۷-۱۲۳.

- کمیته‌شناسایی موانع تحقیق و نوآوری. ۱۳۸۲. شناسایی موانع تحقیق و نوآوری در کشور (برنامه بلندمدت و کوتاه‌مدت). «رهیافت» ۱۳ (۳۱): ۹۵-۱۰۳.
- http://rahyaft.nrisp.ac.ir/article_13363_84c22932833bda90df4ac1dd58dd445f6.pdf (دسترسی در ۱۷/۰۸/۱۳۹۸)
- مالک‌پور لثری، کامران. ۱۳۹۴. آسیب‌شناسی ارتباط بین صنایع و دانشگاه‌های حوزه علوم انسانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- محمد میرزائی، حسن. ۱۳۹۴ الف. بررسی گفتمان‌های تولید علوم انسانی بومی (دینی) و آسیب‌شناسی موانع تحقق آن‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد.
- _____ ۱۳۹۴ ب. موانع تولید علوم انسانی دینی در جمهوری اسلامی ایران (با استفاده از دیدگاه‌های اساتید و صاحب‌نظران حوزه تولید علم دینی). کنگره پیشگامان پیشرفت. تهران.
- محمودپور، بختیار، حمید رحیمیان، عباس عباس‌پور، و علی دلاور. ۱۳۹۱. واکاوی چالش‌های فراروی تجاری‌سازی تحقیقات علوم انسانی و ارائه یک نظریه زمینه‌ای. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی* ۲ (۲): ۴۸-۱۹.
- محمودی، فیروز، زهرا صمدی، و زینب فیض‌الله‌زاده. ۱۳۹۷. رتبه‌بندی عوامل بازدارنده تولید علمی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه تبریز. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی* ۱۳۹۷ (۵۱): ۶۰-۶۷.
- http://edcbmj.ir/article-1-1541-fa.pdf (دسترسی در ۰۲/۰۹/۱۳۹۸)
- میرابی، مقداد، زینب امینی، داود جعفری، ایمان جبلی، هما فضل‌ی، فاطمه عظامی، فرزانه صحرانی، زهره سیفی‌پور، و رضا منبعی. ۱۳۹۸. *آمار آموزش عالی ایران سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶*. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. <https://irphe.ac.ir/files/Statistic/files/Amar1Negah/1396-97.pdf> (دسترسی در ۱۷/۰۸/۱۳۹۸)
- میرزایی، مهدی، محمود ابوالقاسمی، و محمد قهرمانی. ۱۳۹۵. موانع موفقیت فعالیت‌های پژوهشی کاربردی (تقاضامحور) در دانشگاه صنعتی اصفهان (۱۳۹۰-۱۳۸۱). *آموزش عالی ایران* ۸ (۲): ۳۱-۵۶.
- http://ihej.ir/article-1-875-fa.pdf (دسترسی در ۲۷/۰۸/۱۳۹۸)
- میرزایی رافع، مه‌ری. ۱۳۹۰. بررسی موانع نظریه‌پردازی در حوزه علوم انسانی از دیدگاه اعضای هیئت علمی رشته‌های مختلف علوم انسانی دانشگاه بوعلی سینا همدان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا.
- نبوی، عبدالامیر، لیلا سنگی، و محمد مهدی مجاهدی. ۱۳۹۶. تبیین موانع سیاسی و ساختاری توسعه علمی ایران در حوزه علوم انسانی. *مطالعات سیاسی* ۳۸ (۱۰): ۱۹۵-۲۱۶.
- نریمانی، امیررضا، رضا واعظی، سید مهدی الوانی، و جهاناله قربانی‌زاده. ۱۳۹۶. شناسایی عوامل و موانع برون‌سازمانی دانشگاه در تجاری‌سازی پژوهش‌های علوم انسانی. *فرائد مدیریت و توسعه* ۹۹ (۳۰): ۸۱-۱۱۰.

- نوروزی، عباسعلی، محمود ابوالقاسمی، و محمد قهرمانی. ۱۳۹۴. بررسی موانع تولید علم از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی. *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی* ۶ (۲۲): ۷۷-۱۰۸.
- http://jedu.miau.ac.ir/article_840_b3a13772fd6a8997233dc3f5b4ea6bbd.pdf (دسترسی در ۱۳۹۸/۰۷/۰۴)
- نوری، هادی. ۱۳۹۳. بررسی موانع تولید علوم انسانی بومی در رشته‌های علوم تربیتی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های تهران. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. پردیس بین‌الملل، دانشگاه شیراز.
- واتقی‌آبادی، محمد. ۱۳۹۷. شناسایی و اولویت بندی موانع تحقق مرجعیت علمی در عرصه علوم انسانی (مورد مطالعه دانشگاه امام صادق (ع)). *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- ویسانی، یوسف، و علی دل‌پیشه. ۱۳۹۸. بررسی موانع و مشکلات پژوهش در حوزه علوم پزشکی ایران از دیدگاه اعضای هیئت علمی، کارشناسان پژوهشی و دانشجویان: مرور سیستماتیک. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام* ۲۷ (۱): ۱۳-۲۴. doi: 10.29252/sjimu.27.1.13
- هاشمیان‌نژاد، فاطمه. ۱۳۹۴. بررسی مشکلات پژوهشی اعضای هیئت علمی در دانشگاه‌های دولتی شهر مشهد. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشگاه تهران.

References

- Archambault, Éric, Étienne Vignola-Gagné, Grégoire Côté, Vincent Larivière, and Yves Gingras. 2006. Benchmarking scientific output in the social sciences and humanities: The limits of existing databases. *Scientometrics* 68 (3): 329-342.
- Higgins, Julian P. T., and Sally Green. 2011. *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions Version 5.1.0 [Updated March 2011]* (The Cochrane Collaboration, 2011), available from www.handbook.cochrane.org (accessed 12 Sept. 12, 2020).
- Moahi, Kgomotso H. 2010. Research issues in the humanities and social sciences in Africa in the 21st Century: challenges and opportunities. *Inkanyiso: Journal of Humanities and Social Sciences* 2 (2): 78-85.
- Schantz, Mark S. 2008. Undergraduate Research in the Humanities: Challenges and Prospects. *CUR Focus* 29 (2): 26-29.
- Tomaselli, Keyan G. 2019. Humanities, Citations and Currency: Hierarchies of Value and Enabled Recolonisation. *Critical Arts* 33 (3): 16-29. doi:10.1080/02560046.2019.1690534

بهرورز رسولی

متولد سال ۱۳۶۷ و دارای مدرک دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی از پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) است. ایشان هم‌اکنون استادیار پژوهشکده جامعه و اطلاعات در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) است. مدل‌های کسب و کار، حقوق مالکیت فکری، سیاست اطلاعات، صنعت محتوا، و علم‌سنجی از جمله علایق پژوهشی وی است.

پرویز شهریاری

دانش‌آموخته دکتری تخصصی دانشگاه علامه طباطبایی در رشته علوم ارتباطات است. وی کار علمی خود را از سال ۱۳۷۹ با عضویت در هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران آغاز کرد و هم‌اکنون استادیار پژوهشکده جامعه و اطلاعات است. جامعه‌شناسی ارتباطات، ترویج و همگانی‌سازی علم از جمله علایق پژوهشی وی است.

